

FREDRIK SJÖHOLM, PROFESSOR I NATIONALEKONOMI, LUNDS UNIVERSITET

Globalisering under press i krisens spår

Globaliseringen kommer fortsätta att vara viktig även efter coronapandemin. Men om handeln ökar eller minskar avgörs i samspelet mellan vad som är tekniskt möjligt och vad företag och politiker väljer att göra, skriver Fredrik Sjöholm.

Pandemin har påverkat Sverige och världen på ett mycket snabbt, dramatiskt och genomgripande sätt. En följd är att våra ekonomier går på sparlåga, något som även gäller internationell handel. Exakt hur stor handelsminskningen under 2020 i slutändan blir är högst osäkert.

Internationella världshandelsorganisationen (WTO) prognosticerade i april minskningen till någonstans mellan 15 och 35 procent. Det finns anledning att frukta att slutsiffran kommer att hamna i det övre spannet på denna prognos. Vid tidigare kriser har fallet i internationell handel blivit ungefär fyra gånger större än i inkomster (BNP). Många prognoser pekar på en global nedgång i inkomster på grund av pandemin på ungefär sju procent, vilket då skulle innebära ett ras i internationell handel på med nästan 30 procent. Detta är en mycket stor nedgång och man får gå tillbaka till tretotalsdepressionen för att hitta någon motsvarighet. Som en jämförelse kan man notera att handeln sjönk med ungefär 13 procent under finanskrisen 2008-09. Att handeln i coronakrisen minskar mycket mer än så beror på att fallet i inkomster är djupare och att, till skillnad från finanskrisen, så drabbas så gott som alla länder och alla industrier.

En anledning till att internationell handel minskar mer än BNP är att de mäts i olika storheter. BNP mäts i förädlingsvärde medan handel mäts i försäljningsvärde. Det innebär att när till exempel Volvo producerar en bil så uppgår förädlingsvärdet och bidraget till BNP till priset på den färdiga bilen minskat med priset på alla insatsvaror. Bilens bidrag till handel är däremot exportvärdet på den färdiga bilen samt importvärdet på alla olika insatsvaror och komponenter som använts.

Att inkomster och handel mäts i olika storheter förtar inte slutsatsen att fallet i internationell handel är mycket stort. Frågan är då vad som orsakar denna minskning? Det finns tre huvudsakliga anledningar. Den första och viktigaste är att handeln avtar därför att efterfrågan minskar. När restauranger i Visby och Åre slår igen så sjunker svensk import av italienska viner och franska ostar. När Volkswagen stoppar produktionen i europeiska fabriker så minskar export av insatsvaror och komponenter från tiotals svenska företag. Handelsminskningen skiljer sig åt mellan olika varor. Minskningen av tunga investeringsvaror tenderar att bli relativt

hög, vilket drabbar Sverige extra hårt då denna typ av varor väger tungt i exportportföljen. Vidare blir minskningen i handel med insatsvaror större än för färdiga produkter, eftersom användarna av insatsvaror i kristider prioriterar att ta från sina lager innan de lägger nya beställningar.

Att efterfrågan sjunker beror delvis på att vissa verksamheter inte kan eller får hålla öppet. Lika viktigt är att medborgare nu plötsligt ser sin ekonomiska situation bli mer osäker. Många arbetstagare har förlorat sina jobb och många fler ligger i farozonen. En naturlig reaktion är då att dra ner sina utgifter. Speciellt när det gäller köp av kapitalvaror, som fordon och vitvaror.

Den andra anledningen till att handeln minskar är att vi ser störningar i företags leverantörskedjor. En av de mest framträdande förändringarna i företags organisation de senaste 30 åren är att produktion av färdiga varor och tjänster numera delas upp i många olika delar. Dessa delar förläggs till länder där produktionen är mest kostnadseffektiv. Svenska företag kan till exempel ha kvar forskning och ledningsfunktioner vid huvudkontoret, lägga produktion av insatsvaror i Tyskland och Polen, och sätta samman den färdiga produkten i en kinesisk fabrik för export till resten av världen. Vad som sker nu är att fabriker på vissa håll tvingas stänga och kan inte leverera den komponent som tillverkas. Om då inte företagen snabbt kan hitta alternativa leverantörer så går hela produktionen i stå. Ju mer utbyggd och komplex denna leverantörskedja är, desto mer sårbart är företaget för störningar. Detta var till exempel vad som drabbade Scania Lastbilar. Scania använder tusentals insatsvaror och komponenter i produktionen. En liten detalj till karossen kunde inte längre importeras då fabriken i Frankrike tvingades stänga, vilket gjorde att hela produktionen av lastbilar stoppades.

Den tredje förklaringen till exportminskningen är exportförbud. En följd av krisen är att ett stort antal länder har förbjudit export av mediciner och sjukvårdsutrustning. Det kan noteras att detta gäller även för export inom EU, vars hela existens bygger på frihandel mellan medlemsstaterna. Detta är en allvarlig utveckling även om exportförbud förklarar en mindre del av den totala handelsminskningen, till och med en mycket liten del. Faran ligger istället i att exportförbuden i samband med pandemin kommer att fungera som ett olyckligt prejudikat för nya framtida exportförbud. Det kan noteras att under senare tid har även ett tiotal länder infört exportförbud på mat och jordbruksvaror. I framtiden kan man tänka sig att länder har närmre till att införa liknande exportförbud på helt andra varor. Resultatet blir mindre handel och en mindre effektiv världsekonomi, det vill säga lägre tillväxt och lägre inkomster. Det ska också noteras att exportförbud har visat sig vara ineffektivt för att bekämpa pandemier eller säkerställa tillgången på mat. En anledning är att prismekanismen sätts ur spel och att produktionen därigenom begränsas och att varor inte allokeras dit de bäst behövs.

Det är troligt att globaliseringen kommer att återhämta sig när pandemin väl är över, men det är möjligt att den dock inte når upp till nivån som gällde före pandemin, på samma sätt som att glo-

Protektionism följer gärna i en kris och i spåren av sjunkande levnadsstandard.

baliseringen inte fortsatte att öka efter finanskrisen 2008-09. Världen i morgon kommer sannolikt att i några dimensioner skilja sig åt från världen av i går.

Framför allt har pandemin gjort företag medvetna om risken med att koncentrera produktion av insatsvaror till ett land. Företag kommer därför att säkerställa att olika insatsvaror så långt som möjligt kan köpas från tillverkare från olika regioner. Eller på motsvarande sätt så kommer man att istället för att producera varan i en egen fabrik i Kina, nu även att kunna producera den i en fabrik i Polen. Denna geografiska diversifiering är något som de största företagen redan har genomfört, men även något mindre företag kommer att arbeta fram liknande strategier och en liknande beredskap för störningar i leverantörsleden.

Möjligen kommer företag även överväga att flytta hem särskilt viktig produktion, då det kan vara fördelaktigt att förlägga denna närmre kärnverksamheten. Resultatet blir något mindre utlokalisering av produktion och något mer produktion på hemmaplan. Denna utveckling förstärks av den pågående och snabba automatiseringen, vilken gör skillnader i arbetskraftskostnader mellan länder mindre viktiga för företags lokaliseringsbeslut. Pandemin kommer ytterligare påskynda automatiseringen eftersom robotar har den fördelen att de inte smittas av virus, i varje fall inte av den biologiska arten.

Det finns även vad man skulle kunna kalla för politiska hot mot globaliseringen. Sannolikt är dessa de viktigaste och största hoten på längre sikt. Exakt hur den politiska situationen kommer att utveckla sig och därigenom synen på frihandel kontra protektionism, är osäkert. Frågan är om den protektionistiska trenden innan pandemin, såsom Brexit och handelskriget mellan USA och Kina, kommer att fortsätta? Sannolikt beror utvecklingen på hur djup den ekonomiska krisen blir och vilken effekt krisen därigenom får på människors levnadsvillkor.

Protektionism följer nämligen gärna i spåren av sjunkande levnadsstandard. Brexit och den politiska polariseringen i stora delar av västvärlden beror till exempel till viss del på att globaliseringens förlorare har mobiliserat sitt missnöje med utvecklingen och röstat för politiska förändringar. Det ter sig därför troligt att en utdragen ekonomisk kris i pandemins spår kommer att få en mängd politiska effekter. Dessa behöver inte, men riskerar att, bli obehagliga då långvarig ekonomisk tillbakagång eller stagnation tenderar att resultera i ökat stöd för populistiska partier, för ökad

«Pandemin kommer ytterligare påskynda automatiseringen eftersom robotar har den fördelen att dom inte smittas av virus, i varje fall inte av den biologiska arten.»

nationalism, och mer protektionism.

En viktig fråga som är relaterad till globalisering är vad som kommer att hända med EU. Vi har länder som till exempel Italien som går in i krisen med en statsskuld på strax under 140 procent av BNP. När krisen blåst över kommer landet att befinna sig i ett ytterst svårt läge, vilket även gäller för andra länder i framför allt södra Europa. Olika typer av gigantiska stödprogram från EU till utsatta länder diskuteras och en politisk överenskommelse om stöd kan kanske komma till stånd. Det är dock osäkert hur medborgarna i de länder som ska stå för notan kommer att ställa sig, inte minst eftersom ekonomiska svårigheter även i dessa länder kommer att innebära stora utgiftsbehov på hemmaplan. Det kan bli svårt för väljare i norra Europa att acceptera att deras pengar går till länder som man uppfattar har misskött sina ekonomier.

Det finns sålunda mycket som talar för att globaliseringen kan komma att sättas under press framöver. Dock finns det andra trender som verkar i en motsatt riktning, mot en ökad globalisering. Framför allt gynnas globalisering av den snabba digitaliseringen som öppnar upp en mängd tjänstebanscher för internationell handel. Förbättrade översättningsprogram och telekommunikationsmöjligheter gör att utländsk arbetskraft kan utföra arbeten för svenska företag, arbeten som man tidigare var tvungen att sitta med kollegorna på kontoret i Sverige för att utföra. Här går utvecklingen mycket snabbt och många studier tyder på att en stor del av de jobb som i dag utförs i Sverige inom en snar framtid kan utföras på distans. Detta kommer att innebära både möjligheter i form av ökad effektivitet och utmaningar i form av förändringar i efterfrågan på arbetskraft. Att globalisering kommer att fortsätta vara viktigt ter sig troligt, men huruvida den kommer att öka eller minska kommer att avgöras i samspelet mellan vad som är tekniskt möjligt och vad som företag och politiker väljer att göra.